

สารบัญ

บทนำ

บทที่ 1 สถาปนามิศาสตร์ และสังคม	1
1. สถาปนามิศาสตร์	1
1.1 ที่ตั้ง ขนาด รูปร่าง	1
1.2 อาณาเขตติดต่อ	3
1.3 โครงสร้างทางธรณีวิทยา	4
1.4 ลักษณะภูมิประเทศ	5
1.5 ภูเขา	8
1.6 แม่น้ำสำคัญ	8
1.7 ลักษณะภูมิอากาศ	8
2. ทรัพยากรธรรมชาติ	10
2.1 ทรัพยากรดิน	10
2.2 ทรัพยากรน้ำ	12
2.3 ทรัพยากรป่าไม้	18
2.4 ทรัพยากรแร่ธาตุ	23
3. อาชีพของประชากร	24
2.5 การเกษตรกรรม	24
2.6 การเลี้ยงสัตว์	26
2.7 การประมง	26
2.8 การทำป่าไม้	27
2.9 การอุตสาหกรรม	27
2.10 การพาณิชย์กรรม	28
2.11 การบริการ	29
4. การคมนาคมขนส่งในจังหวัดแพร่	30
4.1 การคมนาคมขนส่งทางบก	30
4.2 การคมนาคมขนส่งทางอากาศ	32
4.3 การสื่อสารโทรคมนาคม	32

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์
และภูมิปัญญา จังหวัดแพร่. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ.

5. สภาพสังคม	33
6. ประชากร	34
6.1 จำนวนประชากร	34
6.2 ความหนาแน่นของประชากร	35
6.3 การกระจายประชากร	35
6.4 โครงสร้างประชากรในจังหวัดแพร่	35
6.5 องค์ประกอบของประชากรในจังหวัดแพร่	37
6.6 การเปลี่ยนแปลงประชากรในจังหวัดแพร่	38
6.7 ชนกลุ่มน้อยในจังหวัดแพร่	39
7. การเมืองการปกครอง	43
7.1 การปกครองส่วนภูมิภาค	44
7.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น	47
8. สภาพการเมืองของจังหวัดแพร่	48
ทำเนียบสมาชิกวุฒิสภาจากจังหวัดแพร่	50
ทำเนียบสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดแพร่	50
ทำเนียบสมาชิกสภาาร่างรัฐธรรมนูญจังหวัดแพร่	51
ทำเนียบผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่	52
9. การศึกษา	53
10. การสาธารณสุข	57
เชิงอรรถ	59
บทที่ 2 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดแพร่	63
1. การตั้งถิ่นฐาน	63
1.1 ยุคก่อนการตั้งชุมชน	65
1.2 ยุคการก่อตั้งชุมชน	66
1.3 ชุมชนโบราณที่สำคัญในจังหวัดแพร่	68
1.4 กำเนิดเมืองแพร่	72
1.5 กลุ่มคนผู้สร้างเมืองแพร่	74
1.6 ชื่อเดิมของเมืองแพร่	75
1.7 ชุมชนโบราณเมืองแพร่ในปัจจุบัน	76

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์
และภูมิปัญญา จังหวัดแพร่. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ.

2. ลำดับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์	81
2.1 นครรัฐแพร์	82
2.2 เมืองแพร์หลังการก่อตั้งอาณาจักรล้านนา สุโขทัย อโยธยา	85
2.3 เมืองแพร์ภายใต้อิทธิพลของพม่า	88
2.4 เมืองแพร์สมัยกรุงธนบุรี - ก่อนสิ้นยุคเจ้าเมือง	89
2.5 สิ้นยุคเจ้าเมือง	90
2.6 เมืองแพร์หลังสิ้นยุคเจ้าเมือง - ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	96
2.7 จังหวัดแพร์สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2	98
2.8 จังหวัดแพร์หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 – พ.ศ. 2516	100
2.9 เหตุการณ์สำคัญในจังหวัดแพร์หลัง พ.ศ. 2516	
ความขัดแย้งจากโครงการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น	100
2.10 เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในเมืองแพร์	102
2.11 ปรากฏการณ์ฝนดาวตกลิโอนิดในจังหวัดแพร์	106
เชิงอรรถ	108
บทที่ 3 มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดแพร์	111
1. มรดกทางธรรมชาติ	111
1.1 พื้นที่ป่า	111
1.2 พืชพรรณไม้	115
1.3 สัตว์นานาชนิด	116
1.4 แร่ธาตุ และรัตนชาติ	117
1.5 ต้นน้ำลำธาร และแหล่งน้ำสำคัญ	117
2. มรดกทางวัฒนธรรม	118
2.1 โบราณวัตถุ โบราณสถาน	118
2.2 แหล่งโบราณคดี	119
2.3 แหล่งประวัติศาสตร์	119
2.4 เมืองประวัติศาสตร์	120
2.5 ย่านประวัติศาสตร์	121
2.6 แหล่งอุตสาหกรรม	121

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์
และภูมิปัญญา จังหวัดแพร์. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ.

2.7 สถาปัตยกรรมดีเด่น	123
2.8 รูปปั้น อนุสาวรีย์	124
3. ศิลปหัตถกรรม และงานช่างท้องถิ่น	127
3.1 ประติมากรรม	127
3.2 จิตรกรรม	133
3.3 สถาปัตยกรรม	134
3.4 เครื่องจักรสาน เครื่องเหล็ก เครื่องปั้นดินเผา ฝ้ายทอมือ และเครื่องตกแต่งบ้านจากไม้	137
4. ภาษา และวรรณกรรม	142
4.1 จารึก	146
4.2 ตำนาน	146
4.3 ตำรา	150
4.4 วรรณกรรมพื้นบ้าน	153
5. การละเล่นพื้นบ้านและนาฏศิลป์	154
4.5 การละเล่นของเด็ก	154
4.6 การละเล่นของผู้ใหญ่	159
4.7 นาฏศิลป์	161
6. ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ	163
6.1 ศาสนบุคคล	166
6.2 ศาสนธรรม	174
6.3 ศาสนสถาน	175
6.4 ศาสนสมบัติ	191
7. ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น	196
7.1 การแต่งกาย	196
7.2 การกินอยู่	197
7.3 กิริยามารยาท	202
7.4 ประเพณีที่คนในท้องถิ่นยึดถือปฏิบัติ	203
เชิงอรรถ	212

บทที่ 4	ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเทคโนโลยีท้องถิ่นจังหวัดแพร่	215
1.	การทำมาหากิน	215
1.1	ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีเกี่ยวกับการเพาะปลูก	215
1.2	ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีเกี่ยวกับการนำวัตถุคิบในท้องถิ่น มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	219
2.	การรักษาโรค	222
3.	การกินอยู่	224
4.	ศิลปกรรม	229
5.	ภาษา และวรรณกรรม	231
6.	ศาสนา และประเพณี	242
7.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เชิงอรรถ	244 245
บทที่ 5	เอกลักษณ์ของท้องถิ่นจังหวัดแพร่	247
1.	เอกลักษณ์ทางธรรมชาติ	247
1.1	แพะเมืองผี	247
1.2	ถ้ำผานาง	249
1.3	แก่งหลวง และถ้ำเอราวัณ	251
1.4	หล่มดั่ง	252
1.5	น้ำตกห้วยโรง	252
1.6	น้ำตกแม่เกิง	252
1.7	บ่อน้ำร้อนแม่จอก	253
1.8	ภูเขาหินปะการัง	253
2.	พืชพรรณไม้	254
3.	ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ	254
3.1	ปูนโตะโลไม้	255
3.2	เต่าปู่	255

4. เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม	255
4.1 หัตถกรรมช่างฝีมือ	256
4.1.1 ผ้าหม้อห้อมเมืองแพร่	256
4.1.2 ผ้าทอตีนจกเมืองลอง	260
4.2 ผลิตภัณฑ์และสิ่งประดิษฐ์จากไม้	265
5. เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม	268
6. เอกลักษณ์ทางดนตรี	269
7. เอกลักษณ์ทางอาหารการกิน	270
8. เอกลักษณ์ทางขนบธรรมเนียมประเพณี	273
9. เอกลักษณ์ทางภาษาถิ่น	275
เชิงอรรถ	279
บทที่ 6 บุคคลสำคัญของจังหวัดแพร่	281
1. บุคคลสำคัญยุคสร้างบ้านแปงเมือง	281
1.1 เจ้าผู้ครองนครแพร่	281
2. บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์จังหวัดแพร่	282
2.1 เจ้ามังไซ	283
2.2 เจ้าเทพวงศ์	283
2.3 เจ้าอินทวิชัย	283
2.4 เจ้าพิมพิสาร	284
2.5 เจ้าพิริยเทพวงศ์อุคร	284
2.6 พระยาไชยบูรณ์	285
3. บุคคลสำคัญของจังหวัดแพร่ยุคพัฒนา	285
3.1 เจ้าวงศ์ แสนศิริพันธุ์	285
3.2 นายทอง กันทาธรรม	286
3.3 คุณหญิงบัวเขียว รังคศิริ	288
3.4 ศ. ดร. วิภาต บุญศรี วั่งซ้าย	289
3.5 ศ. นิคม จันทรวิฑูร	290
3.6 พลเอกดำรง สิกษะมณฑล	291

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดแพร่. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ.

3.7	ดร. ชวาลย์ ชวนิชย์	293
3.8	นายสวัสดิภาพ กันทาธรรม	294
3.9	นายพยุงศักดิ์ จันทรสุรินทร์	295
3.10	ดร. โอฟาร์ ไชยประวัติ	296
3.11	สิบเอกชาติชาย จันทรมณี	297
4.	บุคคลสำคัญทางวัฒนธรรมจังหวัดแพร่	298
4.1	ศรีวิไล (ไข)	298
4.2	ยาขอบ	299
4.3	นางฉัญญลักษณ์ จ้อยจรรยา	300
4.4	นางสาวเจียร คุณณิย์วงศ์	301
4.5	นางสาววรรณพร บำบัด	302
4.6	นางประนอม ทาเปง	303
4.7	นายวิทยา สุริยะ	305
5.	เยาชนดีเด่น	306
5.1	นายอัครฤทธิ์ สังข์เพชร	306
5.2	นางสาวอารีรัตน์ ตาขัน	307
	เชิงอรรถ	308
บทที่ 7	พระมหากษัตริย์คุณต่อพสกนิกรชาวแพร่	311
1.	การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรจังหวัดแพร่	312
2.	โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในจังหวัดแพร่	327
2.1	การพัฒนาแหล่งน้ำ	327
2.1.1	โครงการฝายปลาฟ้า	329
2.1.2	โครงการอ่างเก็บน้ำร่องฮ่าง	329
2.1.3	โครงการอ่างเก็บน้ำแม่หยวก	330
2.1.4	โครงการอ่างเก็บน้ำยางหลวง	331
2.1.5	โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยเปี๊ยะ	331
2.1.6	โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยผาคำ	332
2.1.7	โครงการฝายแม่แรม	333
2.1.8	โครงการอ่างเก็บน้ำบ้านใหม่จัดสรร	333

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ, 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดแพร่. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ.

2.1.9	โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยโป่ง	333
2.1.10	โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ปานปกกะโหล่ง	333
2.1.11	โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยฝักหละ	334
2.1.12	โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยป้อม	335
2.1.13	โครงการอ่างเก็บน้ำแม่สะงอนใน	335
2.1.14	โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยรัง	337
2.1.15	โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยแม่ต้า	337
2.1.16	โครงการอ่างเก็บน้ำแม่แย้	337
2.1.17	โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ยางน้อย	337
2.1.18	โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยจันทร์	338
2.1.19	โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยกาล	338
2.1.20	โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยเสด	339
2.1.21	โครงการอ่างเก็บน้ำแม่สอง	339
3.	การพัฒนาด้านการเกษตรและส่งเสริมอาชีพ	341
3.1	การส่งเสริมอาชีพการประมงน้ำจืด	342
3.2	การตั้งธนาคารโค – กระบือ	342
3.3	โครงการทดสอบและพัฒนาระบบปลูกพืช	
	เศรษฐกิจแบบผสมผสาน	343
3.3.1	สถานทดสอบพืชสวนแพร์	343
3.3.2	ศูนย์วิจัยข้าวแพร์	344
3.3.3	ศูนย์วิจัยหม่อนไหมแพร์	345
4.	การสาธารณสุข	346
5.	การพัฒนาสิ่งแวดล้อม	347
5.	การจัดสรรที่ดินและพัฒนาที่ดิน	350
	เชิงอรรถ	355
	บรรณานุกรม	357